

Bogdan Wojciech Brzustowicz

Margrabia Jan z Kostrzyna i turnieje rycerskie

Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny nr 4, 29-40

1997

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

NADWARCIAŃSKI ROCZNIK
HISTORYCZNO-ARCHIWALNY
NR 4 - ROK 1997

Bogdan Wojciech Brzustowicz
Krzęcin

Margrabia Jan z Kostrzyna i turnieje rycerskie

W drugiej połowie XV wieku, wbrew temu że przemiany w sztuce wojennej oraz kryzys ideologii rycerskiej podważyły sens turniejów, daje się zauważyć (zwłaszcza we Francji, Burgundii, Anglii i Niemczech), powny rozkwit rycerskiego sportu.¹ Właśnie wtedy obserwujemy na dworze książąt burgundzkich: Filipa Dobrego i Karola Śmiałego oraz na dworze Dobrego Króla René, księcia Andegawenii i króla Neapolu, modę na wielkie, inscenizowane przedstawienia turniejowe (franc. *Pas d'armes*).²

¹ Ph. Contamine, *Les tournois en France á la fin moyen áge*, [w:] *Das ritterliche Turnier im Mittelalter. Beiträge zu einer vergleichenden Formen - und Verhaltensgeschichte des Rittertums*, wyd. J. Fleckenstein, „Veröffentlichungen des Max - Planck - Instituts für Geschichte”, R. 80, Göttingen 1985, s. 425 - 449; A. Young, *Tudor and Jacobean Tournaments*, London 1987; M. Vale, *War an Chivalry. Warfare and Aristocratic Culture in England, France and Burgundy at the End of the Middle Ages*, London 1981, s. 63 - 99; W. H. Jackson, *Tournaments and German Chivalry renovatio: Tournament Discipline and the Myth of Origins*, [w:] *Chivalry in the Renaissance*, wyd. S. Anglo, Woodbridge 1990, s. 77 - 91; R. Barber and J. Barker, *Tournaments. Jousts, Chivalry and Pageants in the Middle Ages*, Woodbridge 1989, s. 107 - 137; J. Huizinga, *The political and military significance of chivalric ideas in the later middle ages*, [w:] *Men and Ideas*, New York 1959, s. 196 - 206; M. Keen, *Huizinga, Kilgour and the decline of chivalry*, *Medievalia et Humanistica* VIII 1977, s. 1 - 20.

² R. Barber and J. Barker, op.cit., s. 108 - 120; Ph. Contamine, op. cit., s. 437-449; M. Vale, op. cit., s. 67 - 99; F. H. Cripps - Day, *The History of the Tournament in England and in France*, London 1918, s. 83 - 108; J. Levron, *Dobry król René*, przeł. Irena Dewitz, Warszawa 1986, s. 122 - 126; Ch. Gravett, *Knights at Tournament*, London 1994, s. 28 - 31.

Zadziwiająco, że entuzjazm do turniejów nie wygasł wraz z końcem średniowiecza.³

Na renesansowym dworze turniej rycerski został wkomponowany jako stały element ludyczny, uświetniający ważne uroczystości: koronacje, wesela, chrzciny, wizyty monarchów. Stwarzał nie tylko możliwość zaprezentowania umiejętności walki, posługiwania się bronią, ale także gracji w poruszaniu się na koniu, bogactwa orszaku i stroju. Stanowił swoisty relikw, ucieleśniający przywiązanie do ideałów rycerskich.⁴ Między szesnastowiecznymi władcami - sympatykami turniejów, byli m.in.: Henryk VIII, król Anglii, Franciszek I, król Francji i Maksymilian I, król niemiecki i cesarz rzymski.⁵

Począwszy od drugiej połowy XI w., kiedy według źródeł pojawiły się pierwsze turnieje, sport ten w ciągu kilku stuleci przeszedł ewolucję od krwawych utarczek w uzbrojeniu bojowym, mających postać walk grupowych (franc. *mêlée*), zwalczanych przez Kościół, do widowiska dworskiego z rozbudowanym u schyłku średniowiecza ceremoniałem.⁶ Ten-

³ Turnieje rycerskie uprawiane były w czasach nowożytnych, a do ich tradycji próbowano nawiązać jeszcze w XIX i XX w. zob.: R. Barber and J. Barker, op. cit., s. 209 - 211; L. Clare, *La Quintaine, la Course et le Jeu des tetes*, Paris 1984, s. 69-108; L. Kretzenbacher, *Ringreiten, Rolandspiel und Kufenstechen*, Klagenfurt 1966, s. 105-209; K. N. Watts, *The Eglinton Tournament and the Gothic Revival*, London 1989; *Riddarlek och Tornerspel. Tournaments and the Dream of Chivalry. Sverige - Europa. Katalog sammanställt av Lena Rangström*, Stockholm 1992, s. 329-452.

⁴ Zob.: F. H. Cripps - Day, op. cit., s. 109-140; R. Barber and J. Barker, op.cit., s. 132 - 137; S. Anglo, *Introduction, Chivalry in the Renaissance*, op. cit., XIII; J. Delumeau, *Cywilizacja Odrodzenia*, przeł. Eligia Bąkowska, Warszawa 1987, s. 253.

⁵ S. Gunn, *Chivalry and the Politics of the Early Tudor Court*, Chivalry in the Renaissance, op. cit., s. 121-126; R. Barber and J. Barker, op. cit. s. 70, 132-133; F. H. Cripps - Day, op. cit., s. 110.

⁶ Spośród obszernej literatury do dziejów turnieju rycerskiego ograniczę się do wymienienia kilku podstawowych pozycji: A. Schultz, *Das höfische Leben zur Zeit der Minnesinger*, Leipzig 1879, Bd. 2, s.106 - 150; F. Niedner, *Das deutsche Turnier im XII. und XIII. Jahrhundert*, Berlin 1881; F. H. Cripps - Day, op.cit; N. Dehnden-Young, *The Tournament in the Thirteenth Century*, [w:] *Studies in Medieval History. Presented to F. M. Powicke*, Oxford 1948, s. 240 -268; P. Czerwiński, *Die Schlacht - und Turnierdarstellungen in den deutschen höfischen Romanen des 12. und 13. Jahrhunderts*, Diss. phil., Berlin 1975; G. DUBY, *Bitwa pod Bouvines. Niedziela, 27 lipca 1214*, przeł. M. Tournay - Kossakowska i A. Fałęcka, Warszawa 1988, s. 111 - 128; *Das ritterliche Turnier im Mittelalter*, op.cit.; R. Barber and J. Barker, op. cit.; *Riddarlek och Tornerspel*, op. cit.; S. K. Kuczyński, *Turnieje rycerskie w średniowiecznej Polsce*. [w:] *Biedni i bogaci. Studia z dziejów społeczeństwa i kultury ofiarowane Bronisławowi Geremekowi w sześćdziesiątą rocznicę urodzin*, Warszawa 1992, s. 295 - 306.

dencja zmierzająca do zredukowania niebezpieczeństw grożących uczestnikom turnieju, na rzecz funkcji ludycznej, doprowadziła w XV wieku do powstania zbroi turniejowej, dostosowanej wyłącznie do walk w szrankach, skuteczniej chroniącej ciało rycerza od zbroi bojowej.⁷ Od XIII w. jedną z podstawowych form turnieju są walki indywidualne rozgrywane pieszo lub konno z użyciem odpowiedniej broni turniejowej (kopia, miecz, włócznia, topór, sztylet, halabarda), spośród których najpopularniejsze były gonitwy na kopie (franc. *juste*, ang. *joust*, niem. *Tjost*, łac. *iuxta*).⁸ Wprowadzenie na początku XIII w. stępionej kopii turniejowej spowodowało, że zaczęto rozróżniać potyczki „na ostre” (franc. *á outrance*) i „na tępe” (franc. *á plaisance*).⁹ W Niemczech już w końcu XIV w. rozróżniano dwa podstawowe typy gonitw: *Rennen* i *Stechen* (*Gestech*), ale ich rozwój nastąpił dopiero w XV w., gdy płatnerze niemieccy skonstruowali do nich pełne zestawy uzbrojenia ochronnego - *Rennzeug* i *Stechzeug* (rys. 1).¹⁰

Niezwykłą wprost popularnością cieszyły się turnieje rycerskie na przełomie XV/XVI w. w Niemczech na dworze cesarskim, dworach książęcych i w środowisku arystokracji.¹¹ Wymownym świadectwem tej pasji są liczne księgi turniejowe,¹² prywatna korespondencja¹³ i kolekcje zbroi.¹⁴

⁷ Zob.: W. Boenheim, *Handbuch der Waffenkunde*, Leipzig 1890, s. 517 - 571; C. Blair, *European Armour c. 1066 - 1700*, London 1958, s. 156 - 169; H. Wozel, *Turniere. Exponate aus Histor. Mus. zu Dresden*, Berlin 1979, s. 31 - 36; O. Gamber, *Ritterspiel und Turnierrüstung im Spätmittelalter*, [w:] *Ritterliche Turnier im Mittelalter*, op. cit., s. 513 - 531; R. Barber and J. Barker, op. cit., s. 151 - 162; Ch. Gravett, *Tournament Courses. The forms, equipment and techniques of the tournament*, [w:] *Riddarlek och Tornerspel*, op. cit., s. 334 - 337; Z. Żygulski jun., *Broń w dawnej Polsce*, Warszawa 1982, s. 114-116.

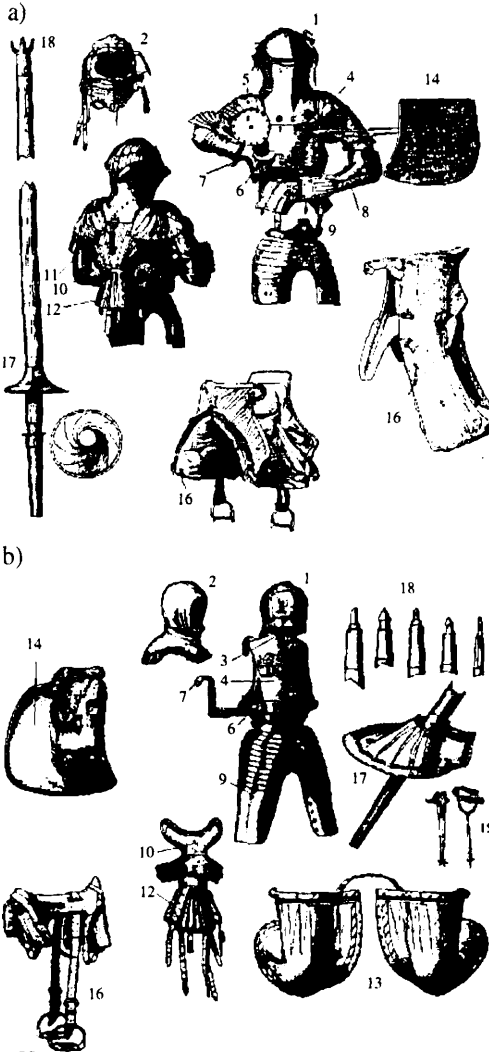
⁸ Ch. Gravett, *Tournament Courses*, op. cit., s. 334; O. Gamber, op. cit., s. 515; P. Czerwiński, op. cit., s. 196 - 200; F. Niedner, op. cit., s. 38 - 41; F. H. Cripps - Day, op. cit., s. 14.

⁹ F. H. Cripps - Day, op. cit., s. 46 - 37; M. Vale, op. cit., s. 70 - 76; O. Gamber, op. cit., s. 515.

¹⁰ W. H. Jackson, *Das Turnier in der deutschen Dichtung des Mittelalters*, [w:] *Das ritterliche Turnier im Mittelalter*, op. cit., s. 281; C. Blair, op. cit., s. 159 - 160; W. Boenheim, op. cit., s. 543 - 571; H. Wozel, op. cit., s. 32 - 36; O. Gamber, op. cit., s. 525 - 531.

¹¹ : R. Barber and J. Barker, op. cit., s. 62 - 76

¹² W. H. Jackson, *The Tournament and Chivalry German Tournament Books of the Sixteenth Century and in the Literary Works of Emperor Maximilian I*, [w:] *The Ideals and Practice of Medieval Knighthood. Papers from the first and second Strawberry Hill conferences ed. Christopher - Bill and Ruth Harvey*, Woodbridge 1986, s. 49 - 73; L. Kurras, *Turnierbuch aus der Kraichgauer Ritterschaft. Kommentar zur Faksimileausgabe des Cod. Ross. 711*, Zürich 1983, s. 40 - 52; *Riddarlek och Tornerspel*, op. cit., nr 29, 57, 58, 59, 61, 78.

Rys. 1. Uzbrojenie do niemieckich gonitw a) Stechen i b) Rennen (wg. H. Wozel, Turniere, s. 92-93).

1. Helm turniejowy do gonitw niemieckich: a) „żabi pysk” (Stechhelm); b) lebka niemiecka (Rennhut). 2. Wotowany czepiec zakładany pod helm turniejowy (Harnischhaube). 3) Osłona podbródka (Rennbart). 4. Napierśnik: a) Stechbrust; b) Rennbrust. 5. Tarczka przymocowana do naramiennika stanowiąca osłonę pachy (Schwebescheibe). 6. Hak do podtrzymywania kopii turniejowej (Rüsthaken). 7. Przeciwhak (Rasthaken) opadający na drzewiec kopii z tyłu od góry. 8. Unieruchomiona osłona lewego przedramienia (tzw. manifer). 9. Fartuch stanowiący osłonę bioder i brzucha, do którego są przymocowane taszki ochraniające górną część uda (Magenblech mit Bauchreifen und Schößchen). 10. Naplecznik (Harnischrücken). 11. Śruba stanowiąca umocowanie helmu „żabi pysk” do naplecznika (Helmzagelschraube). 12. Osłona łądźwi (Schwänzel). 13. Osłony nóg (Dilgen). 14. Tarcza drewniana, wykładana naj-

częściej rogami, stanowiła cel uderzeń: a) Stechtartsche, b) Renntartsche. 15. Turniejowe ostrogi (Turniersporen). 16 Turniejowe siodła: a) do gonitw Gestech i turniejów z dobrze rozwiniętym łękiem przednim, stanowiącym jednocześnie osłonę nóg jeźdźca (Kürßsattel) albo wysokim łękiem tylnym (Hochenzug [-Sattel]), b) do gonitw „na ostre” z niewielkim łękiem przednim i nieco wyższym tylnym (Rennsattel). 17. Kopia turniejowa z tarczką dla osłony dłoni: a) Stechstange mit Brechscheibe, b) Rennstange mit Brechschild. 18 Groty kopii turniejowej: a) w kształcie korony (Kröning); b) ostre (Renneisen).

Prawdziwy renesans przeżywają turnieje rycerskie na dworze cesarza Maksymiliana I, niezrównanego propagatora i organizatora turniejów, nazwanego „ostatnim rycerzem na tronie”. Sporządzone na zamówienie Maksymiliana I księgi, przedstawiające czyny rycerskie cesarza (*Freydal*, *Theuerdank*, *Weisskunig*, *Triumphzug*), do których wykonali drzeworyty m.in. Albrecht Dürer i Hans Burgkmair Starszy, pokazują różne warianty turniejów i gier rycerskich. Na drzeworytach z cyklu *Freydal* znajdują się 64 sceny turniejowe z gonitwami *Rennen* i *Stechen*, walkami pieszymi (*Fußturnieren*) i bałem maskowym (*Mummerei*). Maksymilian zastąpił również jako pomysłodawca wielu innowacji w dziedzinie obyczajów turniejowych.¹⁵

Miłośnikiem turniejów rycerskich był książę bawarski, Wilhelm IV Wyrwały. Powstała na jego dworze księga turniejowa (1545 r.) zawiera 29 tablic, prezentujących młodego księcia w *alle gestäch*, *Rennen* i *ritterspil*. Wszystkie turnieje odbyły się w okresie od 1510 do 1524 r. w Monachium, Augsburgu, Heidelbergu, Stuttgartu, Landshucie i Wiedniu.¹⁶

Fascynacji turniejami uległ także dwór elektorów i książąt saksońskich.¹⁷ Trzy księgi turniejowe: Jana Stałego, Jana Fryderyka Wspaniałomyślnego i Augusta, zniszczone w czasie II wojny światowej, zamieszcza-

¹³ *Deutsche Privatbriefe des Mittelalters*, Bd. 1: *Fürsten und Magnaten, Edle und Ritter*, hrsg. G. Steinhausen, Berlin 1899, s. 451 Sachregister (zob. Turnier, Turniergerät, Turniergeellschaften, Turnierpferde); G. Liebe, *Das Turnier in den Briefen deutscher Fürsten*, Zeitschrift für Historische Waffenkunde, Bd. 2 (1900 - 1902), s. 65 - 67.

¹⁴ B. Thomas - O. Gamber, *Katalog der Leibrüstammer 1*, Vienna 1976; *Exhibition catalogue: Maximilian I*, Innsbruck 1969; O. Gamber, *Erzherzog Ferdinand und die Ambraser Rüstammern* [w:] *Guide to kunsthistorisches Museum, Sammlungen Schloss Ambras, Die Rüstammern*, Vienna 1981; E. Haenel, *Kostbare Waffen aus der Dresdner Rüstammern*, Leipzig 1923; H. Wozel, op. cit.; *Riddarlek och Tornerspel*, op. cit., 293 - 294, 297 - 298.

¹⁵ H. Rupprich, *Das literarische Werk Kaiser Maximilians I*, [w:] *Exhibition catalogue Maximilian I*, Innsbruck 1969; Q. Leitner, *Freydal des Kaisers Maximilian I. Turniere und Mummereien*, Vienna 1880 - 1882; A. Auer, *The Emperor Maximilian I - the last of chevaliers*, [w:] *Riddarlek och Tornerspel*, op. cit., s. 329 - 333.

¹⁶ *Turnierbuch Herzog Wilhelms von Bayern 1510 - 1545. Miniaturen aus Handschriften der Königlichen Hof- und Staatsbibliothek in München*, Heft 3, München 1913; *Riddarlek och Tornerspel*, op. cit., nr 59.

¹⁷ J. Bäuml, *Tournaments of the Saxon Electors in the 16-th century*, [w:] *Riddarlek och Tornerspel*, op. cit., s. 350 - 351; E. Haenel, *Der sächsischen Kurfürsten Turnierbücher*, Frankfurt am Main 1910.

ły razem 326 ilustracji, prezentujących książąt Saksonii w turniejach w latach 1487 i 1566 r.¹⁸

Moda na turnieje ogarnęła również margrabiów brandenburskich z dynastii Hohenzollernów. Albrecht Achilles, należący podobnie jak jego ojciec do towarzystwa turniejowego *Perner* we Frankonii, w liście z 9 kwietnia 1481 r. do swego syna Jana zaznacza, że *my byliśmy zawsze, z pomocą Bożą, pierwszymi w turniejach, i zamierzamy z pomocą Bożą tak pozostać*.¹⁹ W rezydencji w Ansbach odbył się w 1485 r. jeden z ostatnich już turniejów „czterech landów”, w którym wzięło udział 200 zawodników z Frankonii, Szwabii, Bawarii i Nadrenii.²⁰ W 1512 r. Joachim I, elektor brandenburski, zorganizował w Ruppin, opisany przez frankfurckiego profesora Publiusa Vigilantiusa (*Bellica Progymnasmata...*), wielki turniej, na który zjechali książęta Meklemburgii, Saksonii i Brunszwiku. Brali w nim udział m.in. Christian v. Borck, Hauptmann Nowej Marchii, Albrecht v. d. Schulenburg, Hauptmann Starej Marchii i Henryk v. Röder, Hauptmann Kottbus.²¹ Margrabiów Kazimierza i Jerzego z Ansbach, podczas turniejów na zjeździe Habsburgów i Jagiellonów w Wiedniu w 1515 r., pokazują rysunki w księdze turniejowej Wilhelma IV Bawarskiego (rys. 2).²² W turniejach gustowali też synowie Joachima I: Joachim II i Jan z Kostrzyna.²³

¹⁸ E. Haenel, *Der sächsischen kurfürsten Turnierbücher*, op. cit.; *Katalog der Handschriften der Sächsischen Landesbibliothek zu Dresden*, Bd. 2, Dresden 1981, s. 5.

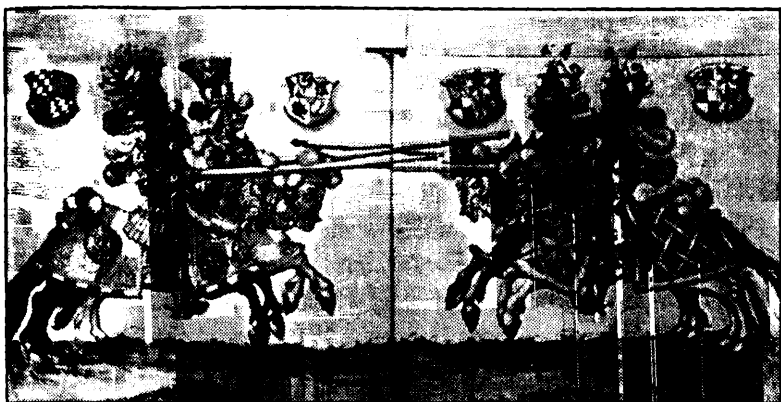
¹⁹ *Deutsche Privatbriefe des Mittelalters*, op. cit., nr 341.

²⁰ *Das Turnierbuch des Ludwig von Eyb (cgm 961). Edition und Untersuchung Mit einem Anhang: Die Turnierchronik des Jörg Rugen (textabdruck)* von Heide Stamm, Stuttgart 1986, s. 174 - 184; Ch. Meyer, *Aus dem Gedenkbuch des Ritters Ludvig des Älteren von Eyb*, Ansbach 1890, s. 51 - 65. Zob. H. Schreibmüller, *Turniere in Onobzbach*, Franken in Geschichte und Namenwelt, Würzburg 1954, s. 62; G. Schumann, *Die Markgrafen von Brandenburg - Ansbach. Eine Bilddokumentation zur Geschichte der Hohenzollern in Franken*, Jahrbuch des Historischen Vereins für Mittelfranken, Neuenzigster Band, Ansbach 1980, s. 488.

²¹ F. Wagner, *Das Turnier zu Ruppin 1512*, Hohenzollern Jahrbuch 1901, s. 99-120; G. Schuster und F. Wagner, *Die Jugend und Erziehung der Kurfürsten von Brandenburg und Könige von Preussen*, Bd. 1: *Die Kurfürsten Friedrich I. und II., Albrecht, Johann, Joachim I. und II.*, Berlin 1906, s. 343-345; J. Schultze, *Die Mark Brandenburg*, Bd. 3: *Die Mark unter Herrschaft der Hohenzollern (1415 - 1535)*, Berlin

²² *Turnierbuch Herzog Wilhelms von Bayern*, op. cit., Tafel 51-52, 57-62. Zamieszcza też G. Schumann, *Die Markgrafen von Brandenburg - Ansbach*, op. cit., 492-494.

²³ G. Schuster und F. Wagner, op. cit., 372-374.1963, s. 222.

Rys. 2. Margrabiowie Kazimierz i Jerzy w turnieju „na ostre” (Rennen) w Wiedniu w 1515 r. (Turnierbuch Herzog Wilhelm IV von Bayern 1541. (G. Schumann, *Die Markgrafen von Brandenburg - Ansbach*, s. 493).

Margrabia Jan z Kostrzyna, władający Nową Marchią, nie był zatem odosobnionym przypadkiem w rodzie Hohenzollernów, przejawiając zainteresowanie turniejami rycerskimi. Znany przede wszystkim jako sprawny i skuteczny administrator oraz zagorzały zwolennik nauk Lutra, jakby trochę wbrew swojej naturze często narażał życie w turniejach niczym średniowieczny władca.

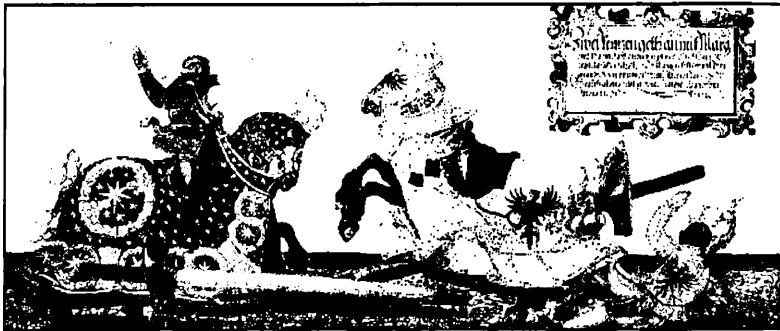
Franz Hildesheim w *De vita Johannis Marchionis Brandenb. narratio historica* zanotował, że już w młodości margrabia Jan zdobywał biegłość w różnych ćwiczeniach, a także potem występował w turniejach rycerskich.²⁴

14 lutego 1545 r. w Kolonii, w czasie zapustów, w obecności margrabiego Jana Jerzego (syna Joachima II), księcia Jerzego II legnickiego i brzeskiego, margrabiego Jana z Kostrzyna i księcia Wilhelma brunszwickiego, odbyły się turnieje. W gonitwie na ostre kopie (*scharf*) potykali się również Jan z Kostrzyna z księciem Brunszwiku uderzając na siebie tak mocno, że oba konie *usiadły na zadach*, lecz żaden z jeźdźców nie wyleciał z siodła. Wszyscy książęta i panowie, zgromadzeni wtedy licznie na

²⁴ K. Kletke, *Regesta Historiae Neomarchicae. Die Urkunden zur Geschichte der Neumark und des Landes Sternberg*, Bd. 3: *Markgraf Johann (Hans) von Cüstrin. 1513-1571*, Berlin 1876, s. 435. Zob. J. Schultze, op. cit., Bd. 4: *Von der Reformation bis zum Westfälischen Frieden (1535-1648)*, Berlin 1964, s. 125.

torze turniejowym (*Stechbahn*), zeskoczyli z koni i przybiegli wystraszeni zobaczyć, czy nie odnieśli oni żadnej rany. Pod wpływem uderzenia kopii księcia Wilhelma tarcza margrabiego rozleciała się na pół i niewiele brakowało, żeby został trafiony w szyję.²⁵

Na dworze elektora saskiego Augusta w Weimarze w 1555 r. zmierzył się Jan z Kostrzyna z hrabią Janem Jerzym Mansfeldem w *zwei Rennen*. Starcia te zostały przedstawione w zniszczonej - podczas bombardowania Drezna w lutym 1945 r. - *Turnierbuch des kurfürsten August*. Na jednej z 14 tablic (pochodzących z tej właśnie księgi, a zamieszczonych w cennej dla nas pracy Ericha Haenela z 1910 r.), widzimy margrabiego Jana, który został strącony z konia celnym trafieniem kopii przeciwnika (rys. 3).²⁶ Kropierz koński i krótka tunika z białego brokatu, ze srebrną obwódką, oraz tarcza są pokryte motywami heraldycznymi. Na tarczy, łbie i zadzie końskim czerwony orzeł brandenburski, a z przodu tułowia końskiego, po obu bokach, czarno-biała szachownica Hohenzollernów.

Rys. 3. Margrabia Jan z Kostrzyna i hrabia Jan Jerzy Mansfeld w turnieju „na ostre” (*Rennen*) w 1555 r. w Weimarze. *Turnierbuch des Kurfürsten August* (E. Haenel, *Der sächsischen kurfürsten Turnierbücher*, Bl. 35).

²⁵ K. Kletke, op. cit., s. 119; W. G. Wegener, *Lebensgeschichte des Markgrafen Johannes von Brandenburg, Landesfürsten in der Neumark zu Cüstrin*, Berlin 1827, s. 11. 'Scharf' (=Scharfrennen lub Schweifrennen) to odmiana gonitwy „na ostre”: W. Boenheim, op. cit., s. 558-559.

²⁶ E. Haenel, op. cit., s. 42 (A 29: „Zwei Rennen gethan mit Markgraf Hansen zu Brandenburg, unnd Graf Hans Georgen zu Mansfeldt, Der Markgraf ist dermaßen gerandt, das mann ihme hat helfen müßen. Der Graf ist alleine gefallen, und ist ein gedrits gewesen, Anno 55 zu Weimar”). Zob. też: A 30. Hrabiego Mansfelda znajdujemy jeszcze kilkakrotnie: A 19, 32, 35, 52, 53.

Turnierbuch des kurfürsten August zawierała również rysunek z gonitwą „na ostre” (*ein Rennen*) między księciem saskim a Janem z Kostrzyna, urządzoną z okazji ponownie świętowanego wesela córki Joachima II, Zofii, z Wilhelmem z Rożmberka, w grudniu 1561 r. w Berlinie. August zdołał w niej „całkiem szybko” zrzucić margrabiego z konia („*ganz geschwinde überworfen*”).²⁷ Margrabia wystąpił w stroju z pięciopolo- wym brandenburskim herbem. W sierpniu 1561 r. w Lipsku, podczas uroczystości weselnych księcia Wilhelma I orańskiego z córką księcia saskiego Maurycego, Anną, potykał się natomiast książę August z Janem z Wiedebach, marszałkiem Jana z Kostrzyna.²⁸

Rys. 4. August, elektor i książę Saksonii i Hans Casparn von Ruxleben w turnieju „na ostre” (*Rennen*) w Dreźnie w 1566 r. *Turnierbuch des kurfürsten August* (E. Haenel, *Der sächsichen kurfürsten Turnierbücher*, Bl. 40).

Korespondencja margrabiego Jana z księciem Augustem (znajdująca się w archiwum w Dreźnie), wskazuje, że w sprawach turniejów rycerskich zwracał się on często do dworu drezdeńskiego. W liście z 8 grudnia 1588 r. Jan z Kostrzyna prosi Augusta o przysłanie na jego dwór zbrojmistrza Hansa Polacka „*mit unserem Rennzeug*” oraz o pożyczanie jeszcze dwóch dalszych zbroi do gonitw „na ostre”.²⁹ Również platnerz Augusta

²⁷ E. Haenel, op. cit., s. 45 (A 47: „*Ein Rennen gethan auf Herrn Wilhelms zu Rosenbergks Beilager, mit Marggraff Hansen zu Brandenburg K. vnnd ist der Marggraff ganz geschwinde vberworfen gefallen, vnnd S. vnnd S. Churfl. G. gemach hernach. Anno 61 im December zu Perlinn*”). Zob. też K. Kletke, op. cit., s. 348.

²⁸ E. Haenel, op. cit., s. 45 (A 46: „*Ein Rennen gethan mit Johan vonn Wiedebach, Markgraf Hansens zu Brandenburgk Marschalch, der ist alleine gefallen. zu Leipzig Anno 61 im Augusto*”).

²⁹ C. Gurlitt, *Deutsche Turniere, Rüstungen und Plattner des XVI. Jahrhunderts*. *Archivalische Forschungen*, Dresden 1889, s. 38.

Peter von Speyer był wykonawcą czarnej zbroi dla margrabiego Jana przeznaczonej do użytku bojowego, która znajdowała się w zbiorach Königl. Zeughaus w Berlinie.³⁰

Margrabia był nie tylko uczestnikiem turniejów, ale także ich organizatorem. Wydaje się nawet, że turnieje rycerskie nie były rzadkie na dworze margrabiego Jana. Zbroje, o które prosił Augusta w liście z 8 grudnia 1588 r., były mu zapewne potrzebne do przygotowanego turnieju noworocznego. 2 stycznia 1599 r. na dworze w Kostrzynie odbyły się bowiem gonitwy *Rennen* i *Stechen*.³¹ Już 8 stycznia 1599 r. Jan odesłał pożyczone z tej okazji zbroje i konie razem ze zbrojmistrzem.³²

Równie często jak zbroje pożyczał margrabia Jan konie turniejowe (*Renngäule*). W dzień Nowego Roku 1588 urządził gonitwy „na ostre”, na które wyprosił od księcia Saksonii, poza zbroją i zbrojmistrzem, dwa konie, zapewniając, że *zajmie się tym, by koniom nic złego się nie przytrafiło*.³³ Z kolei August w liście z 20 stycznia 1559 r. odpowiada margrabiemu, proszącemu go znowu o wypożyczenie konia turniejowego, że nie może tego uczynić, gdyż: *da wir nun fast zu Jahren aus allerhand eingefallener Ungelegenheit des Rennens nicht gebraucht*.³⁴

Przedstawione powyżej przykłady pokazują Jana z Kostrzyna w nowym świetle, nie od strony działalności politycznej i gospodarczej w ważnym dla rozwoju Nowej Marchii okresie, ale pod względem kultywowania jednego z charakterystycznych dla arystokracji w Niemczech w XVI w. elementów kultury dworskiej. Margrabia jawi się nam jako spadkobierca rycerskich tradycji, rozmiłowany w turniejach, z których nie zawsze wychodził bez szwanku. Organizując gonitwy rycerskie na swoim dworze zasięgał często rad elektora i księcia Saksonii Augusta, niedoścignionego w końcu pierwszej i na początku drugiej połowy XVI w. autory-

³⁰ *Führer durch das königliche Zeughaus zu Berlin*, 3. Auflage, Berlin 1890, s. 78 (b. 590); C. Gurlitt, op. cit., No 3. Zob. też: E. Haenel, *Kostbare Waffen aus der Dresdner Rüstammer*, Leipzig 1923, s. 6.

³¹ K. Kletke, op. cit., s. 338.

³² C. Gurlitt, op. cit.

³³ K. Weber, *Über Turniere und kampfspiele*, Archiv für Sachs. Gesch. IV, 1864, s. 342-343.

³⁴ K. Weber, op. cit., s. 343-344.

tetu w dziedzinie turniejów i gier rycerskich, pożyczał zbroje i konie turniejowe, korzystał z pomocy zbrojmistrzów i płatnerzy dworu drezdeńskiego.

*Medal wręczony Papieżowi przez prezydenta miasta
(proj. Z. Bilińska, odlew, brąz, 107 mm).*